

Wie leest is niet lui...

Leesbevordering in het lager onderwijs

Bart Van Nuffel

*Er was eens een matroosje
niet klein maar ook niet groot
zijn naam was Jan de zeeman
hij had een eigen boot*

*Daarmee ging hij uit varen
wat lekker vlug ging dat
Jan had een witte pet op
dan werd zijn haar niet nat.*

it zijn de twee eerste verzen uit **De matroos** van Dick Bruna.¹ Het is niet onmiddellijk grootse poëzie, maar het is mijn verste herinnering van literatuur. Ik zat op de kleuterschool, kende de volledige tekst uit mijn hoofd en wilde de juf fier dat boekje in de klas tonen. Het was mijn eerste eigen boek. Misschien herinner ik het me zo goed omdat het ook veel verdriet heeft veroorzaakt. In een onbewaakt moment had een klasgenootje (ik heb nooit geweten wie) met een balpen bladzij na bladzij bewerkt. Ik was er het hart van in. Ondanks die verminking blijft het één van de dierbaarste stukken in mijn boekenkast.

Van de lagere school herinner ik me geen enkel specifiek boek. Ik vermoed zelfs dat de boeken er niet waren, tenzij in enkele zeer beperkte klasbibliotheken. De echte liefde voor boeken werd me aangereikt in het eerste jaar van het secundair onderwijs door een bezielende leraar Nederlands die

de ganse klas boekengek wist te maken. Cyriel Verleyen, Cor Ria Leeman, Miep Diekman en Ann Rutgers van der Loeff werden mijn eerste literaire idolen.

Sindsdien weet ik dat je als leerkracht veel invloed hebt op het leesgedrag van kinderen. Aidan Chambers gaat nog een stapje verder. In **De leesomgeving**, een boek waarin deze Britse jeugdauteur het heeft over hoe je met boeken in de klas kan werken en nog meer over hoe je kinderen enthousiast kan maken voor boeken, zegt hij: "Leraren zijn als beroepsgroep verantwoordelijk voor de leesvaardigheid en het leesgedrag van alle jonge mensen bij elkaar. Als zij bij de aanvang van hun carrière een goed gefundeerde en brede kennis van de kinder- en jeugdliteratuur hebben en een goed inzicht in hoe je kinderen met boeken in aanraking kunt brengen, zou het lesonderwijs niet alleen veel effectiever zijn, maar zouden de leraren ook het soort kennis hebben waarmee zij een tijdje vooruit kun-

nen." **De leesomgeving** is in mijn ogen een bijbel voor literatuurminnende leerkrachten.

Vertellen en voorlezen

Kinderen leesgierig maken begint met vertellen en voorlezen. En voorlezen is niet uitsluitend voor de kleuterschool en de eerste graad van het lager onderwijs. Het is niet omdat kinderen zelf kunnen lezen dat je hen in de klas niet meer mag voorlezen. "Als luisteraars zijn we gelijk aan elkaar dan we als lezers ooit kunnen zijn", zegt Aidan Chambers.

Voorlezen en vertellen geeft ook het voordeel dat je boeken die technisch en/of inhoudelijk nog te moeilijk zijn toch aan je leerlingen kan voorstellen. De kinderen uit mijn eerste leerjaar kennen, naast technisch en inhoudelijk voor hen makkelijk leesbare boeken, ook **Het zakmes** van Sjoerd Kuiper, **Een verhaal voor Hizzel** van Klaas van Assen, **Sjakie en de chocoladefabriek** van Roald Dahl (uiteraard) en, ondanks zijn inhoudelijke diepgang, zelfs **Kleine Sofie en Lange Wapper** van Els Pelgrom. Omdat het klassiekers uit de jeugdliteratuur zijn en omdat ik dit als een voorzorgsmaatregel zie. Daar bedoel ik mee dat, ook als tijdens de rest van hun lagere schooltijd hun leesgierigheid niet beantwoord wordt - en die kans is reëel - zij toch enkele belangrijke namen kennen. Want al te lang is in het basisonderwijs de auteur achter het boek doodgezwegen. Verhalen werden er altijd verteld en gedichten werden en worden veelvuldig aangeleerd, maar wie ze gemaakt heeft weten de leerlingen meestal niet. Auteurslezingen op school geven die mensen achter de boeken niet alleen een naam, maar ook een gezicht.

De eerste leeslesjes

Na het voorlezen en vertellen is een tweede fundament voor het latere literatuuronder-

wijs het leren lezen. Uiteraard is de gebruikte leesmethode bepalend voor de manier waarop kinderen zich tegenover het lezen gaan voelen. Wordt het aanvankelijk lezen beperkt tot het inoefenen van woordenrijen, dan hebben kinderen hun lust tot lezen al verloren vooraleer ze kunnen lezen. Persoonlijk heb ik de laatste jaren ondervonden dat kinderen, wanneer je ze laat spelen met klanken en letters, ontdekken dat taal niet alleen leerstof is, maar vooral een speelveld met een grote variëteit aan creatieve mogelijkheden. De trots om één met losse letters zelf opgebouwd woord is groter dan die om tien voorgedrukte woorden die ze dan ook wel kunnen lezen.

Als de eerste leeslesjes worden opgebouwd vanuit een lijst verplichte woorden, waardoor het verhaal nietszeggend wordt, dan wordt het moeilijk om kinderen achteraf te laten aanvoelen dat gedrukte taal communicatie is. Laat kinderen leesbare teksten lezen, verhalen waarin ze zich kunnen herkennen, waarin ze elementen vinden uit hun eigen leefwereld of die hun slapende fantasie wakker schudden. Laat ze ervaren dat taal emotie is: humor, verdriet, verwondering, uitbundigheid.

En daarna...

Als in het voortgezet leesonderwijs elke gelezen tekst wordt uitgewrongen door veelvuldige leesbeurten en eindeloze vragenlijsten, dan dooft het leesplezier uit. Lezen wordt dan moeten lezen. Boeken lees je in de eerste plaats om het boek zelf: het verhaal, de taal, de ideeën achter het verhaal, niet om het achteraf van begin tot eind te kunnen navertellen of om zich elk detail te kunnen herinneren. Ikzelf herinner me van sommige boeken die ik vijftien, twintig jaar geleden las het verhaal niet meer, maar wel wat ik voelde tijdens en na het lezen: de spanning, de ontroering, de spijt wanneer het lezen diende onderbroken te worden, de

verwachting naar het verder lezen.

Als gedichten uitsluitend worden gebruikt om zo snel mogelijk te memoriseren, dan ga je als leerkracht totaal voorbij aan de zin van de poëzie. Poëzie dient geproefd te worden, niet afgedreund. Het is bij uitstek de meest emotievolle tak van de literatuur.

Als scholieren - en nu begeef ik me eventjes in het secundair onderwijs - eerst een lading oude teksten over zich heen krijgen vooraleer ze eindelijk aan hedendaagse literatuur toekomen, is de geestdrift onderweg al overboord gegooid. Uiteraard zijn ook heel wat teksten die eeuwen geleden geschreven werden interessant en waardevol, en moet ieder die zich lezer noemt ook waardevolle werken uit de literatuurgeschiedenis onder ogen krijgen, maar mijn overtuiging is dat een belangrijk deel van het literatuuronderwijs mag besteed worden aan boeken die nu verschijnen. Net zoals in het muziekonderwijs de hedendaagse muziek nog al te vaak slechts een laatste klein hoofdstukje krijgt, waar men door tijdsgebrek nog vaak niet aan toekomt, en net zoals in het esthetica-onderwijs de hedendaagse kunst dikwijls helemaal niet aan bod komt of door de lesgevers zelfs smalend becommentarieerd wordt, zo krijgt hedendaagse literatuur toch nog al te weinig aandacht in de klas. Laat kinderen uit de jaren negentig toch met literatuur uit de jaren negentig kennis maken. Ik begrijp dat hiervoor de al zo vaak geciteerde wetten en praktische bezwaren in de weg staan. De wetten zijn dan de leerplannen en de praktische bezwaren de handboeken, die logischerwijs niet ieder jaar geactualiseerd kunnen worden.

Wat wel ieder jaar kan aangevuld worden, is een literatuurlijst. Ik pleit voor literatuurlijsten voor de basisschool, bijvoorbeeld één per graad. Geen korte, enge lijsten, maar zeer uitgebreide lijsten, eventueel gerangschikt naar het behandelde thema, zodat boeken werkelijk in een jaarplanning hun plaats kunnen overnemen. Ik ben zelfs voorstander van het aan-

duiden op die lijsten van enkele verplichte boeken en auteurs. Want wat een leerplan niet verplicht, wordt gauw opzij gezet.

Ademen, eten, slapen, lezen

Geef kinderen ook de kans om hun leesgierigheid te uiten, geef ze de tijd om erover te praten. Als we onze leeservaringen met anderen kunnen bespreken, wordt lezen ook een sociale activiteit. Goede boeken dwingen trouwens tot praten. Aidan Chambers propageert het leesdagboek. In **De leesomgeving** heeft hij het ook over indirect onderwijs: "Wat leerlingen onder leiding van een ervaren leraar voor elkaar doen, heeft uiteindelijk meer effect dan wat onderwijzers kunnen doen voor leerlingen." Ik denk dat je inderdaad het hoogste bereikt hebt als leerlingen onder elkaar over boeken gaan praten.

Leer kinderen ook respect te hebben voor boeken. In de manier waarop iemand een boek vasthoudt, kan je zijn liefde voor literatuur aflezen. Uiteraard dragen mensen het meeste zorg voor een boek als het hun eigendom is. Af en toe een boek kopen is een noodzakelijk deel van de leescultuur. Een boek voor jezelf is leuker dan een boek dat je na het lezen terug moet geven. 'Boeken zijn duur', zeggen ouders dan, maar wanneer je het vergelijkt met de andere dingen die ze voor hun kinderen kopen, moeten ze toegeven dat dit toch wel een zeer flauwe smoes is. Tijdens de vele geschenkenperiodes die een jaar rijk is, hoor je mensen zeggen dat ze een kind liever een nuttig geschenk geven. Je kan je niet voorstellen welke idiote voorwerpen sommige mensen nuttig noemen om toch maar geen boek te hoeven kopen. Ik ben er trouwens van overtuigd dat kinderen die wonen in huizen waar boeken opvallend aanwezig zijn, die hun huisgenoten regelmatig met een boek zien, lezen inderdaad gaan beschouwen als een deel van het leven: ademen, eten, slapen, lezen.

Daarom is het erg jammer dat heel wat mensen lezen nog steeds beschouwen als niks. De vraag die ik als tiener tijdens het lezen vaak te horen kreeg - 'Heb je niets te doen?' - wordt ook nu nog gebruikt om lezers vanachter hun boek te halen. Wie leest zit daar maar, wie leest is lui.

Neen, wie leest is niet lui. Lezen is een manier van denken. Literatuur geeft ons de beelden waarmee we kunnen denken. Carol Lewis zei: "Wie leest leeft duizend levens tegelijk en blijft toch zichzelf." Trouwens, te weinig of nooit lezen heeft als belangrijkste reden dat het lezen te veel inspanning vergt: het vraagt een grote concentratie en een ruim denkvermogen.

Goede en slechte boeken?

En dan is er de vraag: welke boeken promoot ik bij kinderen? Welke boeken zijn goede boeken? Zijn er goede en slechte boeken? Uiteraard is het antwoord op deze vragen zeer subjectief. We kunnen niet met z'n allen het ene boek goed vinden en het andere slecht. Er verschijnen ook zoveel boeken. Niemand kan alles lezen en over elk boek een mening hebben. Recensies kunnen ons bij de keuze helpen. Vele kranten en tijdschriften besteden regelmatig aandacht aan kinder- en jeugdliteratuur en ik twijfel er niet aan dat dat gebeurt door mensen die er verstand van hebben. Daarnaast zijn er de periodieken die uitsluitend aan kinder- en jeugdliteratuur gewijd zijn en waarin zowat alles wat verschijnt een plaatsje krijgt. Aan het eind van deze tekst vindt u de namen van enkele bruikbare uitgaven.

Sommige van die literaire tijdschriften geven slechts objectieve informatie, andere geven een waarde-oordeel over de behandelde boeken. Maar bij een recensie is het nu eenmaal zo dat het slechts de mening is van één persoon. Mijn mening is: er zijn geen slechte boeken, op de supermarktreksen en enkele werkeloos nutteloze boe-

ken na. Jammer genoeg vind je de meeste van die nutteloze boeken bij de prentenboeken, de eerste boeken waarmee een kind als peuter of kleuter in aanraking komt. Daarnaast zijn er geen slechte boeken, er zijn wel minder goede boeken. Maar ook in die minder goede boeken zitten een overtuiging en heel wat energie van een auteur, en respect daarvoor hebben vele recensenten te weinig. Ik blijf er trouwens bij dat kinderen beter minder goede boeken lezen dan helemaal niets lezen. Ja, zelfs liever een nutteloos supermarktboek dan geen boek.

Het literatuuronderwijs heeft nog een hele weg te gaan vooraleer het op een aanvaardbare manier in de scholen zal geïntegreerd zijn, maar de laatste jaren is de verandering ten goede duidelijk merkbaar.

*Bart Van Nuffel
Weidekouter 8
9200 Oudegem*

Noot

1. Dit is de tekst van een lezing die ik op 20 mei 1995 in Dendermonde gehouden heb op het symposium 'Onderwijs en Jeugdliteratuur', een organisatie van de VSVJ (Vereniging van Schrijvers voor de Jeugd).

Bibliografie

Tijdschriften

Klapper met Pluizerkatern - Pluralistische Organisatie voor Bibliotheekgebruik
Leesgoed - NBLC, 's-Gravenhage, Nederland

Leesidee, Jeugdliteratuur - Vlaams Bibliografisch Informatiecentrum

Jaarlijkse uitgaven

BUBI - Dedalus, Antwerpen
BOEK EN JEUGD

VAKOVERSCHRIJDEND WERKEN? WAAR HEEFT DE INSPECTIE HET IN GODSNAAM OVER?

De eisen van de inspectie zijn duidelijk: er moet vakoverschrijdend gewerkt worden. Daarbij komt dat ook de eindtermen voorzien dat bepaalde doelstellingen vakoverschrijdend moeten behandeld worden (zoals opvoeden tot burgerzin, tot sociale vaardigheden, leren leren, milieu-educatie, ...).

Maar hoe begin je daaraan? Het gepast materiaal voor deze lessen is vaak moeilijk te vinden.

Het antwoord vindt u in Keesings onderwijsbladen **Blikopener** en **Reflector**. In de bijgevoegde Praktische Wenken wordt zowel aandacht geschonken aan dit vakoverschrijdend werken, als aan de leerplandoelen. Blikopener en Reflector zijn verder ideale tijdschriften om de algemene ontwikkeling van de leerlingen te bevorderen en hun interesse voor wat in de maatschappij leeft aan te scherpen.

Overtuig uzelf en vraag gratis en vrijblijvend een proefnummer aan op het nummer 03/324.38.90 (vraag naar Tine of naar Isabelle).

